

I. INTRODUCERE

Motivația cercetării

În ultimii cincisprezece ani, în planul securității naționale se relevă o atenție deosebită acordată implementării strategiei prin actualizarea politicilor publice pentru gestionarea riscurilor și vulnerabilităților în scopul realizării unei protecții adecvate componentelor de interes național, atât valori ale societății, cât și obiective strategice. Pentru a avea atât o imagine de ansamblu asupra felului în care se realizează interesele naționale, dar și prevenirea sau contracararea cu succes a comportamentului ostil față de securitatea națională, este necesar să înțelegem în ce constă amenințarea și ce înseamnă aceasta pentru noi, ca membri ai unei colectivități. Pentru a realiza acest lucru trebuie să ne poziționăm, printr-o abordare interdisciplinară, între ceea ce politicile publice au de oferit ca garanții ale democrației și ceea ce dezvăluie punerea în practică a acestora.

Un efect al acestui trend este reprezentată de adoptarea de strategii naționale pe liniile cele mai importante pentru stat ca membru al comunității internaționale, ca exemplu, actuala strategie națională de apărare a României pentru următorii patru ani de guvernare¹ în care se trasează liniile de bază ale politicilor publice ce urmează a fi implementate de executiv.

Când folosim termenul „comunitate”² ne referim la valorile colective pe care considerăm că le avem „în comun” ca membri ai unui grup social. Dar cum putem vorbi despre valori comune în climatul geopolitic concurențial³ și puțin tolerant⁴ pe care îl cunoaștem? Și cum se poate defini o comunitate „globală” de valori⁵, dincolo de diversitatea culturilor, ținând cont de amenințările⁶ constante la adresa integrității comunităților din care facem parte?

La scară globală, internațională, apariția unei comunități nu este doar interstatală, în fapt, se dovedește a fi chiar interumană dacă ne raportăm spre exemplu la Uniunea Europeană⁷ (UE) sau la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord⁸ (OTAN) sau la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa⁹ (OSCE).

Ideea de a ne deosebi „în funcție de posibilitatea de a ne raporta la neam, la națiune, sau la singularitatea care diferențiază fiecare comunitate aparte față de stat, în totalitatea sa”¹⁰, însă, începe să dispară în secolul XXI datorită globalizării, dezvoltării tehnologiei și felului comprehensiv în care sunt abordate problematicile de securitate actuală, și care inerent ne determină să ne adresăm comunității din care facem parte într-o altă manieră.

Este evident că preceptele evocate la sfârșitul secolului XX precum distincția¹¹ dintre *comunitate* (ca fiind produsul natural al unei solidarități simpliste, de bază, simțite în mod spontan, prin referire la comunitatea internațională) și *societate* (ca fiind fructul voinței unui grup majoritar, care necesită implementarea conștientă a acesteia și existența standardelor guvernamentale pentru a garanta acest lucru)¹² pierd din relevanță când traiul actual este înțesat de informații variate provenite de oriunde din lume prin conectarea la mijloace virtuale.

Comunitatea și societatea¹³ se pot considera ca fiind **un tot unitar fondat pe valori comune** (cele ce țin de persoana privată/cele ce țin de democrație și libertățile individuale), **mediul în care apar soluții comune față de riscuri și amenințări globale** (cum sunt conflictele nucleare, dar și față de calamitățile ecologice sau sanitare) **care generează totodată o solidaritate transnațională care se poate percepe spontan**, din simplul fapt al împărțirii aceleiași planete.

Pentru a fi acceptabil, conceptul de *comunitate globală* va trebui să depășească relativismul¹⁴ relațiilor internaționale în format bilateral, fără însă a impune un universalism¹⁵ uniformizator¹⁶. Este probabil ca, în această transformare pluralistă¹⁷ specifică secolului XXI, fiind „dincolo de sorginte, universală”, de fapt, **rolul dreptului național** începe să fie guvernat de următoarea premisă: *dacă legea nu poate fi creatorul valorilor morale, aceasta este o expunere de reguli cu rolul de a genera modificarea comportamentelor umane față de acele valori*.¹⁸

Întrucât etica este bazată pe *principii comune* ce își au originea în precepte morale elaborate de-a lungul timpului în cadrul unei societăți,

precum dogmele religioase și valorile colective socio-culturale, identificăm inițial o *relativitate a eticii*¹⁹, deoarece etica, ca un set de valori comune într-un context socio-cultural, poate varia de la un grup la altul. Partea practică, însă, poate lua forme diferite, astfel încât este imposibil să se definească *Binele și Răul* fără a impune arbitrar viziunea unui grup asupra altuia. În ceea ce privește valorile religioase, este de înțeles că, pe baza credințelor care nu sunt unanim împărtășite, moralitatea unor confruntări cum sunt cele din conflicte armate nu poate fi acceptată. Deci, există această latură a relativismului socio-cultural al eticii care face imposibilă o viziune comună și stabilirea unei reguli comune, generaliste.

Dacă suntem de acord că există nuanțări în aplicarea unei *uniformități globale a eticii*²⁰ așa cum propune viziunea kantiană, raportate simplist și ubicuu la *bine și rău, alb și negru*, deoarece uniformizarea, ca abordare, a născut derapaje memorabile în istoria umanității, a dus la polarizarea societății și la potențarea extremelor. Atunci, în era digitalizării, trecând de bariere culturale sau teritoriale datorită efectelor expansioniste ale globalizării, ne arată că pot exista și valori ce se reflectă doar în comportamentul etic izvorât din reperele morale ale unor comunități sau ale unei profesii precum cea din domeniul informațiilor. Prin analogie, ne referim la modalitatea prin care, în cazul conflictelor armate, comunitatea internațională se raportează la dreptul internațional umanitar²¹, care comportă o latură cutumiară²² și care are la bază principiile morale izvorâte din Carta Internațională a Drepturilor Omului.

În *comunitatea națională de informații*²³ criteriile de etică a activității desfășurate nu pot fi divergente față de valorile morale ale comunității pe care o reprezintă și o protejează împotriva amenințărilor la adresa valorilor fundamentale statuate în Constituție și în Tratatelor internaționale la care țara este parte, așa cum activitatea comunității de informații se întemeiază pe norme legale în statul de drept.

Conceptul de **stat de drept** însumează cele mai importante caracteristici ale unei guvernante democratice, fundamental fiind ca deciziile să izvorască din consimțământul poporului de a fi guvernat prin intermediul structurilor și procedurilor create pentru a evita opresiunea individuală sau tirania statului, protejând drepturile și libertățile fundamentale și care pot fi supuse judecății într-o justiție independentă bazată pe lege, acestea fiind

opuse deciziilor luate pur pe exercițiul puterii, arbitrariu, interese politice sau câștig personal²⁴.

Acest concept s-a conturat din evoluția teoriilor privind raporturile dintre puterea de stat, societate și individ, izvorând din cutuma constituțională engleză în care legalitatea și „domnia legii” erau principii fundamentale ale vieții sociale. La începutul secolului XIX *statul de drept* era conceput ca un instrument de limitare a puterii de stat, apărând primele legi referitoare la autoritățile publice. *Statul de drept* apare consacrat prima dată în Convenția Europeană a drepturilor Omului din 1950.²⁵

Democrația ca formă instituționalizată de desfășurare a raporturilor de putere și, mai ales, a raporturilor stat-cetățean, într-o manieră autoritară de tip personal, nu conferă autenticitate democratică unui regim politic. Nu forma democratică de exercitare a puterii conferă caracterul democratic al statului, ci **conținutul democratic al guvernării**, precum și **posibilitatea cetățenilor de a-i controla în permanență pe guvernanți**. Pentru ca un regim să fie democratic trebuie să reflecte nu numai forma democrației de învestire a reprezentanților poporului cu prerogative de autoritate publică, ci și voința și interesele cetățenilor. Conținutul democratic al actului de guvernare contează cel mai mult pentru calificarea unui stat ca fiind democratic. Așadar, se impune precizarea că democrația constituțională, înțeleasă în termenii filosofiei politice europene înseamnă *o democrație a cărei funcționare are la bază principiile economiei de piață și respectarea fermă a drepturilor omului*.²⁶

Premisele cercetării

Chiar dacă transparența instituțională este o garanție a sistemului de drept și a democrației, rămâne partea nepublică a activității statului (secretul de stat, operațiunile clandestine) și a funcționării societăților contemporane. Nu este vorba doar de fața ascunsă a acțiunii statului prin instituțiile sale, sau a profesioniștilor din serviciile secrete, ci despre **încrederea opiniei publice într-un echilibru**, care încorporează decizia din mediul privat și cel public, și care este justificată de interesul național sau individual, prin ordinea politică, diplomație și comerț.

Era digitală în care traiul uman este dominat de tehnologie a creat, în mod inerent, virtualizarea comunităților sociale, așadar, putem vorbi deja

de digitalizarea relaționării dintre stat și cetățenii săi. Un exemplu grăitor este exprimarea dreptului la vot²⁷ prin mijloace tehnologice. Odată cu această creștere a puterii de calcul în serviciul statului, survine și o creștere a capacității de a identifica și corela indicatori specifici privind comportamentul uman.

În această etapă a analizei efectelor produse de elanul tehnologic și întrebuintarea responsabilă a acestor posibilități de „culegere masivă de date” de către stat incumbă și necesitatea imperativă de respectare a legii, așa cum reține Comisia Europeană în 2013: „statul trebuie să păzească accesul și deschiderea, să respecte și să protejeze drepturile fundamentale ale omului exercitate on-line și să mențină încrederea în internet și interoperabilitatea sa”²⁸. Chiar dacă demersul legislativ este ținut să reflecte realitățile sociale pentru a le proteja, totuși pasul evoluției tehnologice este accelerat de necesitățile schimbătoare ale societății.

Deși lucrarea elaborată are și un caracter juridic, abordarea va fi din perspectivă pluridisciplinară, tematica aleasă și exemplele folosite în cercetare vor fi antamate în actualitate și va folosi analizele juridice contemporane, ale erei digitale, privind următoarele precepte: libertățile individuale, protejarea în fața amenințărilor, promovarea unei societăți juste, determinarea binelui comun și a interesului public, aplicarea principiilor generale ale corectitudinii și justiției, protecția drepturilor omului, explorarea problematicii de integritate și onestitate, observarea limitelor adecvate ale intervenției statale într-o societate democratică, recunoașterea și gestionarea conflictelor de interese și abordarea unor perspective ample asupra mijloacelor de acțiune în culegerea de informații digitale care sunt corespunzătoare îndatoririlor încredințate de cetățean ofițerilor de informații.

Obiectivele și scopul cercetării

Scopul cercetării rezidă în identificarea factorilor teoretici care influențează aplicarea eticii în culegerea de informații digitale în statul de drept și concentrarea acestor repere în forma sintetică a unor stimulenți ordonați într-o logică care să devină aplicabilă în gestionarea riscului de etică organizațională apărute în culegerea de informații digitale.

Așadar, cercetarea asupra dimensiunii etice a culegerii de informații se va axa în primă instanță pe latura descriptiv-teoretică a specificității eticii în statul de drept, respectiv asupra tipurilor de gândire etică aplicabile serviciilor de informații. În continuare, cercetarea se va concentra pe analiza aplicată pe evenimente contemporane a reperelor etice identificate în prima parte, cu accent pe introspecția asupra culturii organizaționale guvernate de management adaptativ.

În cea de-a doua parte a cercetării, ca rezultat din sinteza ideilor dominante identificate în cercetarea desfășurată, se va concretiza formarea unei ecuații de tipul unei autoevaluări la nivel managerial a gradului etică într-o entitate specializată pe culegerea de informații din spațiul cibernetic. Această formulă logică impune realizarea unui exercițiu aplicat de natură a testa viabilitatea legăturilor de cauzalitate identificate în cercetare.

Obiectivul central al cercetării este validarea elementelor teoretice referitoare la etica în organizația de securitate națională prin juxtapunere cu componenta factuală din domeniul culegerii de informații digitale, desigur antamată într-o paradigmă actuală democratică.

Relevanța practică, socială a cercetării

Lucrarea se dorește a fi un instrument pentru practicieni, atât din domeniul juridic sau administrativ, cât și pentru cei din domeniul tehnic, cu ajutorul căruia să poată conceptualiza problematica eticii aplicabile sferei culegerii de date digitale, care să faciliteze dezvoltarea de politici publice relevante care să răspundă cu o soluție și un plan de acțiune unitar, care să impună o strategie de fond concordantă principiilor statului de drept pentru a răspunde amenințărilor la securitatea națională.

Impactul cercetării în sfera profesioniștilor din servicii:

- Relevarea modurilor eficiente de acțiune în situații de risc etic privind culegerea de informații digitale în corelație cu angajamentele luate față de instituțiile partenere și actorii internaționali, cu respectarea cadrului normativ național și a principiilor statului de drept;
- Dezvoltarea unei mai bune înțelegeri a instrumentelor de prevenire, identificare și contracarare a amenințărilor la securitatea națională cu sprijinul culegerii de date digitale;